

આર્યસિંહ ને અર્ધાણસિંહ.

ભાગ ૧ લો.

બનાવી પ્રસિદ્ધ કરનાર

ઓઝા લલ્લુ કાળીદાસ.

મહુવા બંદર.

ઉપજાતીવૃત્ત.

અકીણુ ને આર્ય તણી લડાઈ,
મૂંઝો મહૂ ભાવ ધરીજ ભાઈ;
અકીણુથી અક્ષત રે' ન કાંઈ;
જરા ન જાણો કૃણ તેહ માંહી. ૧

ભલા આર્યો વૃતનું ભલું થાઓ.

અમદાવાદમાં

મામાની હવેલીમાં “યુનાઈટેડ પ્રિન્ટિંગ અને
જનરલ એજન્સી કંપની લિમિટેડ”ના પ્રેસમાં

રણછોડલાલ ગંગારામે છાપ્યો.

સંવત ૧૯૩૬. ૬૦ સં ૧૮૮૩.

કીમ્મત બે આના.

અર્પણ પત્રિકા.

કવિ બવાનીશંકર નરસીંહરામ.

મુ. લીમડી.

આપ સ્વદેશ સુધારાના કામમાં આગેવાની
ધરાવોછો, ને જન્મ દેશનું બલું થાય એવા ઉપાયો
યોજવા ખતતો કોશીશ કરોછો, તથા મારા તરફ
આપ અયાગ મમતા ખતાવી, આશ્રય આપવા
યોગ્ય પ્રયત્ન કરોછો, તેથી આ લઘુ પુસ્તક આ-
પને અર્પણ કરુંછું, તે સ્વીકારશો.

મુ. વાઘનગર } લી. આપનો શેષક.
તા. ૧-૩-૮૩ } લલ્લુ કાળીદાસ આજ્ઞા.

આર્યસિંહ ને અફિણસિંહ.

ધશ્વર સ્તુતી.

ઉપજાતી વત.

હે દેવ તું જગત નિવાસ વાજો,

અનંત છો હે હરિ તું કૃપાજો;

તું ધર્મ રક્ષા કરનાર ત્રાતા,

સદા તમે હે પ્રભુ સૂચ દાતા. ૧

૧ ભૂ ૨ બ્યોમમાં વ્યાપિ તમે રહ્યાછો,

દિશાન્તરે તો પ્રભુ એક તું છો;

આદી નથી અંત હરી તમારો,

મરે કુટી જો જન *જનમારો. ૨

તું જાણવા યોગજ તાત મારો,

નિર્માણ કર્તા હરિ તું અમારો;

છો મોક્ષતું સાધન હે મુરારી,

અનંત શર્કતી પ્રભુછે તમારી. ૩

પિતા તું માતા ગુરુ પુણ્ય જાણું,

જૂમાંહિ હે તાત તને વખાણું;

ત્રિલોકમાં તાત પ્રતાપ તારો,

નથી બીજો તું ધી બહો થનારો. ૪

આશીલનો રક્ષણ હાર ત્રાતા,

૧ પૃથ્વી. ૨ આશ. *જનમારો.

જનો તણાછો પ્રભુ અંતરાત્માઃ
 રૈ અંતકાળે દુખને હરોછો,
 સંસારનો નાવિકવું ખરોછો. ૫
 છો સ્તુતિ યોગે મમ જગત સ્વામી,
 કરી સ્તુતી માગું હું ગુણગામી;
 પીતા હમેશાં નિજ પુત્રને તો,
 કરે ક્ષમા તેમ કરો તમે તો. ૬
 સાષ્ટાંગ હું પ્રેમ થકી કરુંધું,
 ન પદાંબુજે શીર હરી ધરુંધું;
 કરું પ્રભુ કોટિતને પ્રણામ,
 પુરો કરો હે પ્રભુ મારિ હામ. ૭

દોહરો.

આકીણ સિંહને આર્યની, પૂર્વે થઇ બડાઈ;
 તે દરશાવું તમ કને, બાવે સુણુન્યો બાઈ. ૧

આર્યસિંહનું વૃતાંત.

દોહરા.

આર્યદેશનો અધિપતી, આર્યસીંહ રાજન;
 ચતુર તણો શીરોમણી, જાણો સરવે જન. ૧
 દાતા કરણ સમો દિસે, અર્જુન જેવો શૂર;
 ગંભીરતાદિક સદગુણે, દીસેછે બરપૂર. ૨
 કામ સમો કાયે દિસે, રૂપ તણો બંડાર;
 જોતાં જન જગનાં બાણે, પ્રભૂ તણો અવતાર. ૩

ન ચરણકમળ.

સદ્યુદ્ધિ પરધાનને રાખે નિત્યે પાસ;
 વિવેક પુત્ર દિસે વડો, ગણે ન કોનો ત્રાસ. ૪
 શૂરસીંહ સેનાપતી, લશ્કરનો અધિરાજ;
 વ્યુહ^૧ રચનાનું શુરસિંહ, બાણે સઘળું કાજ. ૫
 સભા ભરે નિત રનેહયી, આર્યસીંહ અધિરાજ;
 સમજાવે રનેહે કરી, સહુને સહુનાં કાજ. ૬
 બાણણ બાખિ ભલાં ભલાં, સહુને આપે સૂખ;
 રૈયત સહુ રાજી રહે, દિલ નવ કોને દુઃખ. ૭
 સૈન તણા સામત બધા, ખરા દિસે શુરવીર;
 રણમાંથી પાછા કદી, હઠે ન, ધારે ધીર. ૮
 વિનય થકી વિદ્વાનને, આપે અધિકું માન;
 કરી પરીક્ષા પ્રીતથી, દા'ડી આપે દાન. ૯
 સૃષ્ટીમાં સઘળે રહ્યો, કિર્તિ કોટ ચણાઈ;
 વાહ વાહ જન સહુ બાણે, કસુરે ન દીસે કાંઈ. ૧૦

અક્ષીણસિંહનું વૃતાંત.

દોહરા.

ઉજડ નગરિનો અધિપતિ, અક્ષીણસીંહ રાજમ;
 રાખરિ દીસે અફલ તણો, જ્ઞાન જરા નહિ મન. ૧
 પ્રધાન ધારિ કુ બુદ્ધિને ચલવે નિત્યે રાજ;
 આજસ છે સેના પતી, તેથી સરે ન કાજ. ૨
 કુંવરે કમુંખો છે વડો, બુદ્ધિ ન તેમાં લેથ;
 અબળું નિત્યે આદરી, ખોપો સઘળો દેથ. ૩

૧ લશ્કર. ૨ દુશ્મન.

અણધણ અફીણસીંહની, નિત્યે સભા બરાય;
 નાચે ત્યારે નાયકા, બાંડ બવાયા ગાય. ૪
 કેક કરે બહુ કોડથી, બને નિત્ય બેશુદ્ધ;
 જોરે જરા નવ અંગમાં, કરી શકે નહિ જુદ્ધ. ૫
 સેના પતિ સૈના તણી, જાણે નહિ રચનાય;
 ગોઠવતાં નવ આવડે, હારે હરામી ખાય. ૬
 સૈન કુખજું તેહનું, શરિરે શક્તિ ન કાંધ;
 કેક કરી ફરતા ફરે, કરિ નવ શકે લડાઇ. ૭
 બાન નહીં નિજ દેહનું, લડવાની શી વાત;
 દિવસ ઉગતો દેખિને; કે'ણે પડી આ રાત. ૮
 આગ લગાડી તેજુને, શતરૂ નાશી જાય;
 બેસી રે' બળતા સુધી, પણ ઉભા નવ થાય. ૯
 એવા દીસે આજસુ, સૈન તણા સરદાર;
 રૈયત નહિ રાજી રહે, દિલ કુખ સહે અપાર. ૧૦

બેનન લડાઇ થવાનું કારણ.

દોહરા.

બમતો આવ્યો બાટ ત્યાં, અફિણ સીંહને ગામ;
 આવી મળ્યો અફીણને, કીધો ત્યાંજ મૂકામ. ૧
 સમાચાર દિધા જઇ, અફિણસીંહની પાસ;
 આર્યસીંહ જે અવનિમાં, તેનો તમને ત્રાસ. ૨
 છે તે મોટો રાજવી, ચતુરે શિરોમણિ જાણ;
 તેની સઘળા દેશના, લોકો માને આણ. ૩
 માટે તે જીપર તમે, ચડો આણિને શૂર;

જીતો નો હીમત ધરી, તો જશછે ભરપૂર. ૪

ભૂજંગી છંદ.

સુણી વાણિ તે બાટની ધીર ધારી,
મચાવા માહાજંગ કીધી સવારી;
સહૂ સૂબટોને કહ્યું આવી પાસે,
સન્ને શસ્ત્ર સૌ શૂરવીરો હુલાસે. ૧

જવું છે માહા જીરુમાં આજ મારે;
યવું સાબદા શૂરવીરો તમારે;
યશ આર્યને આપણે જંગ મોટો,
નહીં રાખવો સૈનનો સાથ તોટો. ૨

યવું સાબદા સર્વને ધીર આણી,
કરીશું અરીને જીતી ધુળધાણી;
મહારાજ આત્મા ચડાવી છ માથે,
ખુશી છે બધા આવવા આપ સાથે. ૩

તમે મંત્રમાં લેશ ચીંતા ન રાખો,
યતાં સાબદા લાગશે માસ આખો;
નૃપાણે સુણી સૂબટોની સુવાણી,
સુણી વાણિને અંગમાં ખીર આણી. ૪

કહ્યું બાટને આણિ 'એકાર મૂખે,
જિતુંતો અરો નીપળ્યો માત કૂખે;
કરૂં સાબદી સ્વારિ મારી હું આજે,
જિતી રાયને હું કરૂં દેશ પ્રાજે. ૫

વધારું હું ઓઝેર સામ્યાશિ મારી,
 ન આબું કદાપી હું તેનાથી હારી;
 કર્યું સૃજન સામ્યું સૈન શૂરું,
 ન જાણે લડાઈ તાણું કામ પૂરું. ૬
 લીધાં શસ્ત્ર સેના તણાં તો સજ્જવી,
 બધા નીકળ્યા બારે ડોકો બજાવી;
 સજ્જ્યાં વસ્ત્ર સંગ્રામનાં સૈનઆખે,
 કરીશું લડાઈ મુખે એમ બાખે. ૭

ઓપાઈ ત્રીતાળી.

થયું સામ્યું સૈન તૈયાર, મુખે કરવું અતિશય હોકાર;
 સજ્જ્યાં અંગે સકળ હથિયાર, બાણ બરછી અને તલવાર. ૧
 લીધી કોઈએ ગદાને કટાર, બીજાં શસ્ત્રતણો નહીં પાર;
 મુશળ ફરશો અને રે કૃપાણ, લીધાં દુશ્મનના લેવા પ્રાણ. ૨
 પહેર્યાં બખતર કવચને ટોપ, ચાલ્યું સૈન સકળ ધરી ઓપ;
 રજા ઉડ્યાથી આબ છવાયો, સૂર્ય રજથી જરા ન દેખાયો. ૩
 કરે માહારથી મોટા હોકાર, જાણે સીંહ તણા પડકાર;
 જાણું પાતાળે પૃથ્વી જાણે, પ્રલેકાર પલક માંહી થાણે. ૪
 બાર ભૂમીથી ન ઝીલાય, નાશી જાવાને આકળી થાય;
 એવું સૈન દિસે ભરપૂર, જાણું સાગરે આવ્યું પૂર. ૫
 લીધા સાથે ચારણ બાટ, કરતા આવે વાતોના ઠાઠ;
 સરવે સૈન ચાલ્યું એવીરીતે, આવ્યું આર્ય નગર પાસે પ્રીતે. ૬
 કીધો જંગલમાંહીં મુકામ, ગાઉ બેઠું રહ્યું ત્યાંથી ગામ;
 આર્ય સીંહે જાણ્યું જે વાર, સૈન કરવા સકળ તૈયાર. ૭

ચોપ આણી સૂમટને ખાલાવ્યા, પ્રીતે સૂમટો પાસે આવ્યા;
 આવી ખાલા સૂમટ સહુ આમ, હાય તે ફરમાવે જીકામ. ૮
 આસા આપી રાયે તેણી વાર, સૈન સકલ કરોને તૈયાર;
 રાય લડવા પ્રીતે એક આવ્યો, તેણે મામલો મોટો મચાવ્યો ૯
 મોટે લરકર કરિને તૈયાર, લડવા નીકળ્યું ગામ બાર;
 છછ લરકર સરવે તૈયાર, આપો આસા તો નીકળે બાર. ૧૦
 આણી પ્રીત આપી આસા રાયે, સૈન લડવાને સામું બાયે;
 સબ્યાં સૈને સકળ હથીયાર, લડવા નીકળ્યું નગરની બાર. ૧૧
 સૈન સામું આવ્યું જેણીવાર, અફીણસીંહ થયો તૈયાર;
 સૈન સૂમટે ગોઠવ્યું આવી, સામા સામી લડાઈ ચલાવી. ૧૨

મનહર છંદ.

સામ સામાં સ્નેહે બંને સૈન લડવાને આવ્યાં,
 ઘસે એક એકપર ધારી ક્રોધ ઉરમાં,
 પોકાર પાડીને રણ સઘળું ગળવી મુક્યુ;
 ભાન ભૂલ્યા દેહનું લડાઈ તણા પૂરમાં;
 મારો મારો શસ્ત્રનો પોકાર વાર વાર થાય,
 શૂરવીરો સામ સામા લડે બહુ શૂરમાં,
 હઠે નહીં રણમાંથી હાડા રજપૂત જેમ,
 ખોડી પગ ઉભા જાણે સાગરના પૂરમાં. ૧
 કૈક દઈ દોટ ઝાલે કોટ જઈ દુસ્મનની,
 કરે લોટ પોટ કોધે મારે અતી મારિને,
 કરી ક્રોધ કૈક તરવાર તણા ધાવ કરે,
 કૈક મારે તીર દુસ્મનો ને ધારી ધારીને,

શીર ચગદાણાં શરવીરનાં ગદાના ધાયી,
 હાથ પગ કૈકતણાં નાખ્યા છે વિદારિને,
 એક બીજને અપાર મારે મારે ખાર ધરી,
 પડે પંડ પર પણ જૂવે ન વિચારીને. ૨
 હાકાર કરી અપાર મારે મારે દુસ્મનને,
 પાછા હઠવાની વાત જાણે નહીં ઊરમાં,
 શીર ધડ થકી છૂટાં પડે શૂરવીર તણાં,
 ઝટ જાય જમ સાથે ધણીની હજૂરમાં;
 વેદના અસહ્ય સહે ધાયલ થયેલ જન,
 તોય નાશી જાય નહીં રણથકી પૂરમાં,
 એવા શૂરવીર ધીર ધારી રણ માંહી રહે,
 વખાણ અપાર યાય સામતના પૂરમાં. ૩
 સામ સામા આવી ધાર લડવાને ઉભારે,
 અસી લઈ શૂરવીર શત્રુને વિદારે છે,
 મારેછે રતોખાર આણી ખાર એક એક તણા,
 મરેવું અવસ્ય એમ અંતરે ઉતારે છે;
 પાડે પડકાર શૂરવીર ધીર ધારી રણે,
 જીતવું જરૂર એમ ધ્યાન માંહી ધારે છે,
 કરેછે લડાઈ ધાઈ ધાઈ વીર સામ સામા,
 દયાતજ દીલથી અપાર મારે મારે છે. ૪
 વાજાં વધૂ જોરે માંહી સામ સામાં વાગે ત્યાંહી,
 મુણી શૂરવીરને લડાઈ બહુ ફાવે છે,

ભિરીને નફેરીના અવાજ તો અપાર થાય,
 ઢોલને ઝદામા શૂર શરીરે ચડાવે છે;
 શૂરવીર સુણી સ્નેહ ધારી રણ માંહી જાય,
 ધડો ન રે'વાય ઘેર એવું શૂર આવે છે,
 સભટો સેના પતિને સ્નેહથી સાખાશી આપે,
 નાંચી જાય તેને આપી ઠપકો લગાવે છે.

૫

દોહરા.

એ રીતે હરનિશ લડે, સામે સામા રાય;
 હડે નહીં મત હારિકો, જિત કોની નવ થાય. ૧
 બહુ દીન એમ વહ્યા ગયા, મનમાં સહુ મુંઝાય;
 બંધ પડે વઢવાડ તો, સાંઝે સધળું થાય. ૨
 આકિણ સીંહ આબ્યો પ્રીતે, કુંવર કસુંબા પાસ;
 ખાલ્યો લાગે મૂળને, આર્ય સીંહનો ત્રાસ. ૩
 મુવા શુરા સામત બધા, હાર થશે નીરધાર;
 શો ઉપાય કરવો હવે? જીત મળે આ વાર. ૪
 હાર્યો લાજ જશે જગે, અપજશ મળે અપાર;
 મરવું અપજશ વોરતાં, એ ઉત્તમ આચાર. ૫
 વચન સુણી પીતા તાણું, વદે કુંવર મુખવાણ;
 ચડું રણમાં હું સ્નેહથી, લેવા અરિના પ્રાણ. ૬
 સામતને સમજાવિને, કરવું દળ તૈયાર;
 પડું પ્રીતે પો કાઠતાં, દુસ્મન દળ મોઝાર. ૭
 તાત ફિકર નવ રાખવી, રહેા સુખે આ વાર;

જીતી જથ હું લઈ જાગે, ક્ષણું ન લાગે વાર. ૮

હીંમત આપી તાતને, વેગે કર્યો વિદાય;

સૈન સકળ સજ થાય તે, માટે કરી આજ્ઞાય. ૯

બીજે દિન ઉઠી થયું, સૈન સકળ તૈયાર;

ચાલ્યો લડવા ચોંપથી, જરા ન લાગી વાર. ૧૦

ત્રીતાળી ચોપાઈ.

ચાલ્યો લડવા કસુંબો કુમાર, સજ લીધાં સકળ હથિઆર;
બાણ બરછી અને તરવાર, તોમર ત્રીશૂળ સાથ કટાર. ૧

ખાંતે ખડગ ધર્યું નીજ હથે, ચાલ્યો લડવા શત્રુ દળ સાથે;
પેર્યા બખતર કવચ ને ટોપ, ચાલ્યો ઉરમાં ધરી અતીચોપ. ૨

આવ્યો આર્ય લસ્કરની માંય, સૈન સજ થઈ ઉભું છે જ્યાંય;
વાગે શરણાઈ ઢોલને ભેરી, ગડડે દદામા ને નફેરી. ૩

લડ્યાં સામસામાં સૈન જ્યારે, સરિતા શાણીતનાર વહી ત્યારે;
ગજ જાંઘ અને રે ડતોખાર, તણાણા સરીતામાં તે વાર. ૪

કેક ચીસો પાડીને રડતા, શસ્ત્ર ધા થકી પૃથ્વીમાં પડતા;
વેદના સહે તેહ અપાર, કરે મૂખે અતિથે પોકાર. ૫

છાંડ્યા કેકના લડતાં પ્રાણ. સ્વર્ગ ચાલ્યા કરી પરીયાણ;
મચી એવી ત્યાં મોટો લડાઈ, નરહો સ્વર્ગમાં મારગ ક્યાંઈ. ૬

રજ ઉડયાથી આવળ છવાયો, સુર્ય દેવ જરા ન જણાયો;
આર્ય સીંહ હાર્યો છે તે વાર, જીત્યોકોડે કસુંબો કુમાર. ૭

કસુંબે કાંધી જીત જે વાર, સકળ સૈને પાડ્યો પડકાર;
જીતી અફીણ સીંહની સૈનાય, નગારાના ત્યાં ડંકા દેવાય. ૮

વહેંચી સાકર લસકર માંય, ઉરમાંહી ઉમંગ ન માય;
 દોષ ઉત્સવ કીધો તે વાર, વરતો સૈનમાં જ્ય જ્યકાર. ૯
 આર્ય સીંહને કેદ ત્યાં કીધો, બંધીવાન કરી સાથે લીધો;
 ભૂલ્યો ભાન શરિરનું તે વાર, આર્યસીંહ થયો તાબેદાર. ૧૦
 કહે કસુંબો જોટલું પ્રીતે, આર્યસીંહ કરે બધું નિત્યે;
 આત્મા નિત્ય કસુંબો જે આપે, મિથર કરી નીજ મનમાં સ્થાપે. ૧૧
 આર્યસીંહ અતી અકળાય, કસુંબાવિણ સુખ નવ થાય;
 પ્રીતે રાખે કસુંબાને પાસે, જાણે નહિ જડમૂળ મુજ જતશે. ૧૨
 કરે દાયરા નિત્યે પ્રીતે, વિચારે ન જરા નિજ ચીતે;
 કેશરીઓ કસુંબો ધોળાય, ધોળા સામસામા ત્યાં દેવાય. ૧૩
 મારા તમારા સમ ત્યાં ખવાય, અદકું અમત્ર હમેશ પવાય;
 રાવણાં ડુંગાનાં નિત્ય થાય, પૈસા કાંકરા સમ ખરેચાય. ૧૪
 બાટ ચારણ આવે ત્યાં બાવે, આર્યસીંહને અધિક કુલાવે;
 બાટ ખોટાં વખાણ જ્યાં કરે, આર્યસીંહ ફૂલી નિત્ય મરે. ૧૫
 ઘેનમાં ધોડું છોડીને આપે, કુળનો બાટ કરીને સ્થાપે;
 એમ ખરેચે નાણાં આડી વાટ, તેનો મનમાં જરા ન ઉચાટ. ૧૬

દોહરા.

ઉચાટ અંગે એહનો, જરા ધરે નવ જાણ;
 લેખામાં લક્ષ્મી નહી, નાણાં જાણે પાણ. ૧
 લોલ કરે ન મનુષ્યનો, આર્યસીંહ મનમાંય;
 કુલણજી થઈને કરે, કરે વિચાર ન કાંય. ૨
 સ્નેહે શિખ સારી કદી, આપે જનકો વાર;
 કોપ કરે તેના પરે, એવો બન્યો ગમાર. ૩

સમજે શું એવું કહે, જે ગિરિ દેવા જાય;
 રઠપૂતોને અમલ વિણ, પળપણ ખાલી ન જાય. ૪
 રણ મધ્યે રઠપૂતથી, અકીણવિણ ન ચડાય;
 અકીણવિણ રઠપૂતથી, પ્રાકમ જરા ન થાય. ૫
 એવું સમજવે સદા, શિખ દેવા જે જાય;
 સમજે નહિ રનેહે કદી, આર્ય નગરનો રાય. ૬
 દશા પડે પડતી પછી, સુઝે ન સવળું કાજ;
 રઅમલ થકી આર્ય બધું. તજ્યું તાતનું રાજ. ૭
 અમલ વિષે અવગુણ અધિક, જાણેછે સહુ જન;
 પણ ન વિચારે પેટમાં, આર્યસીંહ રાજન. ૮
 હારી અકીણ સીંહથી, ખાતે થયો ખુવાર;
 પણ ન તજ્યું આર્ય અમલ, મનમાં કરી વિચાર. ૯
 અમલ થકી આર્યો ખમે, ખાતે જે નુકસાન;
 મરકરી મહિમાં થાય તે, કહું ધરજ્યો જન કાન. ૧૦
 ચોપાયા.

અમલ આર્યસીંહ લિયે પ્રીતથી, દિલ દિલગિર નવ થાય,
 બને નિત્ય બે બાન અતીથય, પણ ન વિચારે કાંય;
 એક દિવસ દિન પો'ર ચડ્યો ત્યાં, ઉઠ્યો આણી પ્રીત,
 લધુ શંકા કરવાને ચાલ્યો, વિચાર કરતો આત. ૧
 બેઠો બેઠો બહુ વિચારે, ત્યાં પટ પડ્યું માથેથી,
 ગમાર બની ચિતમાં ગભરાયો, શિર કૂટે હાથેથી;
 બાળક ને બહુ બૂમો પાડી, પોતા પાસ બોલાવ્યાં,

રનેહ ધરીને છોરે સરવે, પિતાનિ પાસે આઘ્યાં. ૨
 બાળ કહે બાપા ક્યમ આજે, બૂમ અતશય પાડો,
 બાપ કહે બેટા આ કહતક, દાડું આજ દહાડો;
 પ્રાતઃકાળ વિષે બાળક આ બગલું કોણે માર્યું,
 બાળક બહુ બહુ હથી પડીન, તાતનિ પાસે ઉચાર્યું. ૩
 નયિ બગલું માર્યું બાપા, આ પાઘડું છજ તમારું,
 અંધગંધ બૂલ્યા ક્યમ આજે, બાન ગુમાવી સારું;
 પસ્તાણો પછિ મનમાં પોતે, થયો અતી દુતપાત;
 બાળકને કરગરિ કહ્યું પ્રાને, કરશો નહીં ક્યાંઈ વાત. ૪
 અમલ લેઈ બેબાન બન્યો ત્યાં, બાબર આઘ્યો એક,
 હેકો હેંશિ બરિ આપાને, બેટો ધરી વિવેક;
 આર્યસીંહેને અમલ ચડ્યું પછિ, નહીં નિજ તનનું બાન;
 પકડ્યો પ્રીતધરીને પોતે, ત્યાં બાબરનો કાન. ૫
 બણવા માંડ્યો ખંતધરીને, બાબરનો ત્યાં વાંસો;
 બાબર બોલ્યો બહુ હથીને, નાખી અતી નિસાસો;
 શું કરવા માંડ્યું આ બાપૂ, બાબર એવું બોલ્યો;
 આર્યસીંહે અતિ હર્ષિત થઇને, મનનો મર્મજ બોલ્યો. ૬
 બણ આવે છે વાંસે મારે, તેયિ બાણુંછું હુંય;
 તેમાં શી પંચાત પડીતે, વચમાં બોલ્યો તુંય;
 બાબર બોલ્યો મારો વાંસો, સમજો ધરડી નાખ્યો;
 ઉજરડા મુજ અંગ થયા છે, બળેછ વાંસો આખો. ૭
 આર્ય કહે મુજને નો'તીગમ, આ વાંસો છે તારો;
 મારા મનમાં એમ થયું ને, આ વાંસો છે મારો;

અમલ થકી મારા તારાની, ખમર ન પડી જરાય;
એવી રીતે અમલ થકી, હાંસી જનમાં અતિ થાય; ૮

દોહરો.

હાંસી અનેક રીતથી, હરનિશ જનમાં થાય;
તો પણ રાજ રે'સદા, દિલનવ દિલગિરે થાય. ૧

ઝલણાં છંદ.

અમલ Xપ્રાશન પ્રિતે આર્ય નિત્યે કરે,
રાખી મન માંહી એધાણુ મોટું,
છાંયડો છાપરાનો પડે શેરિમાં,
છાપરું છેક દીસેજ છોટું;
ખોરડા આગળે ખાડ દીસે ભત્તી,
પ્રીતથી એજ એધાણુ રાખ્યું,
અમલ ખાવાતણી થાય જ્યારે વખત,
ભાનું ખાડે ગયું એમ ભાખ્યું. ૧

એદી પેઠે લઈ અમલ ઊંધી રહે,
છોકરાને પુછે સ્નેહ આણી,
ભાનું ખાડે ગયું કે હજી ખામણે,
એવિરીતે કહે રાગ તાણી;
છોકરાં તો સમજ્યાં મન વિષે,
અમલની વખત તો થાય જ્યારે,
ભાનું ખાડે ગયું એમ મૂખે બણે,
બા અમલ સાંભળી ખાય તારે. ૨

X ખાવું.

વરસ વીત્યા પછી ટેવ એવી પડી,
 અમલ ખાવાતણી અંગ એને,
 સ્વારે ઘોડાપરે થાય પ્રાશન કરી,
 અમલ આવે પછી અંગ એને;
 નો કદી વાજી પર નવ ચડે રાજી થઈ,
 તો અમલ તેહને અંગ નાવે,
 એન શરિરે જરાનવ પડે એહને,
 ખંતથી ખાણું તેને ન ભાવે.

૩

વરસ વીત્યા પછી વાજી રાજી થઈ,
 અમલ વેસાતું લઈ વેચિ દીધો;
 અમલ ચડશે નહી વાજી બીજી અંગમાં,
 પૂર્ણ વીચાર તેનો ન કીધો;
 લીધું જ્યારે અમલ પ્રીત ધારી મુખે,
 વાજી ચડવા થયો રાજી રાજી,
 વાજી વેચી લીધું અમલ રાજી થઈ,
 કયાંથી લાવે થવા રાજી વાજી.

૪

અંગ અકળાય જિવ વાજી વિના વધુ,
 શિયિલ થઈ સામ્રદો શાર કીજો,
 લંડિ ભાળી વડી વાજી પેઠે ગણી,
 તે પેરે ત્યાં થયો સ્વાર સીધો,
 હાંકવા મૂખથી શબ્દ હેલે કરે,
 પગ પછાડે અતી ખ્યાર આણી,

શરિરમાં સર્વ સ્થળ બેશિ કાંટા ગયા,
 પણ નહી દરદની વાત જાણી. ૫
 અમલ જ્યારે ગયું અંગથી ઉતરી,
 દરદ કાંટાનું થયું દીલ ત્યારે,
 ખંતથી રાજ ખોયું અફિણ ખાઈને,
 દામ ન રહ્યો પછી એક જ્યારે,
 વેચિ ઘર બાર જ્યારે જરા નવ રહ્યું,
 મરણ પામ્યો મહા કુષ્ટ ત્યારે. ૬

દંદ્રવિજય છંદ.

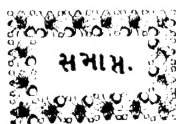
રાજ ગુમાવ્યું તથાપિ ન સાન બુલ્યા તન બાન અફીણથી આજે,
 અધ ગયા સુખ સાજ ગયા ગજ રાજ ગયાજ અફીણજ કાજે;
 માન ગયું ધન ધાન ગયું અપમાન થયુ હજી કેફ ન છાંડે,
 રાજ તણા પુતતો મટિજે ધર્મ નામ હવે રજપુત કુભાંડે. ૧
 આખર ઓછિ થઈ અવની મહિ કેફ કિરીટ^૧ ધર્મો શિરે આજે,
 બારી ઉપાડવિ પ્યારો ગણી ભુમિતો પડી મેલિ અફિણજ કાજે;
 કેફ કરી કૃત્ય ખુબ ખરાબ કિધાં તદ્દપી તનમાં નવ લાજે,
 મૂંછ ધરી મૂખ ઉપર તે પ્રભુ બુલ દિસે તમને પુંછ છાજે. ૨
 આપી શિખામણ થાકી ગયા જન માનિ નહી શિખતો હિતકારી,
 ધારિ અફીણનિ યારી નફારી ન છાંડિ થઈ તન માંહે ખીમારી;
 નાશી ગયું શુર આજશ આજ્યું ગુમાવ્યું સુરાજ તજ રિયતસારી,
 લાજ નથી જરી આજ કુકાજની દલ્યાનત છે તમને જણનારી. ૩

દોહરા.

- અફીણ અતીશય ખાધને, દેવું કરે અપાર; ૧
 માંડો આપે મહી બધી, ખાતે થાય ખુવાર. ૧
- અડે બાજ માથે અતી, કુમે દેવા માંય; ૨
 રાજ ખોઈ રખડે સદા, પણ ન વિચારે કાય. ૨
- વેપારી વરસો વરસ, લેણું લેવા જાય; ૩
 માલ બધો માંડો લિયે, રેવા નવ દે કાંય. ૩
- ખાવા ખોરી ખાજરી, કાં રાખે છે જાર; ૪
 દોવા રાખે ડોમડી, પણ નવ કરે વિચાર. ૪
- સુખ એમાં માને અતી, જમે રોટલા દૂધ; ૫
 ફિકર નહી દેવા તણી, જેને ન મળે શુદ્ધ. ૫
- ખડે વેપારી બધું, પણ દિલગિર નવ થાય; ૬
 એધું ન કરે અમલને, ધુળધાણી મર થાય. ૬
- વળિ વેપારીની કને, નાણું લેવા જાય; ૭
 કુંગાળી સમ કરેગરી, સેવક તેના થાય, ૭
- વેપારી કે આવજ્યો, આજ નહી ને કાલ; ૮
 વળિ કાલાવાલા કરે, જેમ કરે કુંગાલ. ૮
- એક ટકાની આખર, ન મળે તેની ત્યાંય; ૯
 તોપણ નકટાની પટે, ધક્કા ખાવા જાય. ૯
- વેપારી ત્યારે પછી, દયા ધરે દિલ માંય; ૧૦
 બમાણું નાણું માંડિને, આપે તેને ત્યાંય. ૧૦
- વળિ વેપારીને વદે, લાજ રાખિ મમ શેઠ; ૧૧
 જે કે'શા તે તો કબુલ, કરેણું તમારિ વેઠ. ૧૧

(૧૮)

વાધે બ્યાજ અતી શિરે, દેવું નવ દેવાય;
 મંડાવા તારે મહી, વેપારી ત્યાં જાય. ૧૨
 વિચાર નવ નિજ ઉરમાં, તેને શી ચીંતાય;
 છોતે +રામ ચડ્યા કરે, રામ ચડયે શું થાય. ૧૩
 અરે અકીણી મૂરખા, વીચારો મનમાંય;
 રામ ચડે ઊંધું વળે, પાસે નવરે' કાંય. ૧૪
 એક રામ લંકાં પરે, અચો આણિ ઉર કોધ;
 લીધી લંકાં પલકમાં, માયો રાવણ ન્નિધ. ૧૫
 જ્યારે તમ ઉપર ચડે, અધિક એકથી રામ;
 જો ગણતીમાં રામની, આગળ તમારું ગામ. ૧૬
 જાને તમે સારી મતી, તજ્જે અક્ષિણનો સંગ;
 જાને તમે બારતિ સતી, તો રે'શે તમ રંગ. ૧૭
 રાખિ યાશે તજ્જતાં અક્ષિણ, જશે નાશિ સહુ દુઃખ;
 માટે માની માહરું, અક્ષિણ તજ્જ હ્યો સૂખ. ૧૮

+ એક આનાને બ્યાજમાં રામ કહેહે.

